

Antropologie občanské společnosti podzim 2010

7. Dary. Filantropie. Altruismus.

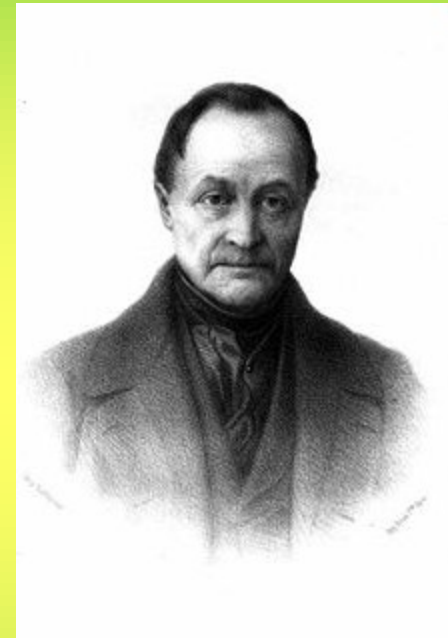
Mgr. Bc. Alena Řiháková
alkari@centrum.cz

Občanská společnost

- Občanská společnost - prostor mezi rodinou, státem a trhem; občanský sektor, ve kterém se rozvíjí občanská kultura, altruismus, dobročinnost, solidarita a filantropie.

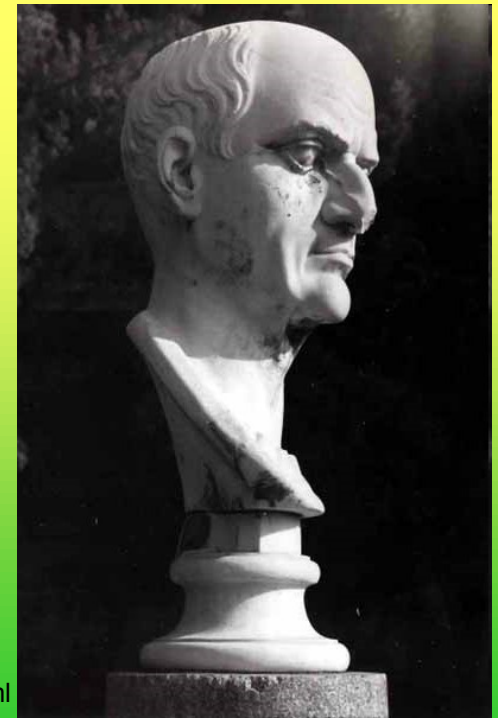
Altruismus

- Do **etiky** zaveden francouzským sociologem Augustem Comte (1798-1857).
- Představuje morální a mravní princip, reálné chování, které se soustřeďuje na druhé. Jedná se o „*nacházení smyslu a naplnění v životě pro druhé.*“ Jeho opakem je egoismus.
- Nastudujte si altruismus dle evoluční biologie (Slovník pro studenty antropologie)
- 2. [evoluční biologie, etologie], chování, které zvyšuje reprodukční *zdatnost (*fitness) jiného jedince („recipienta“), přičemž snižuje * reprodukční zdatnost jedince, který se chová altruisticky („donora“). Podle některých evolučních biologů (například Richard Dawkins) skutečný čistý altruismus neexistuje, neboť i altruistický jedinec se chová v „sobeckém“ zájmu svých genů. Rozvoj teorie her v rámci *evoluční biologie přinesl řadu *vysvětlení altruismu, který je evolučně stabilní. V některých případech altruistické chování sice snižuje biologickou zdatnost altruistického jedince v jednom směru, ale zvyšuje ji v jiném, například *reciproční (vzájemný) altruismus (něco za něco, půjčka za oplátku), nepřímá reciprocita (zvýšení reputace), *pohlavní výběr (altruismus vůči potenciálnímu pohlavnímu partneru), *příbuzenská selekce (pomoc příbuznému, který s námi sdílí geny; srovnej *fitness, inkluzivní a *pravidlo, Hamiltonovo). Jiný mechanismus vysvětluje altruismus tím, že altruistický jedinec nemá plnou *kontrolu nad svým chováním, anebo je mu altruismus vnucen zvenčí. Sem patří manipulace chování hostitele parazitem, omezená racionalita (nedostatek informací pro chování v komplexní situaci), *svědomí (společenský vliv morálky), vliv *memů (například *náboženství). (Miloš Macholán, Jaroslav Malina)

Patronát

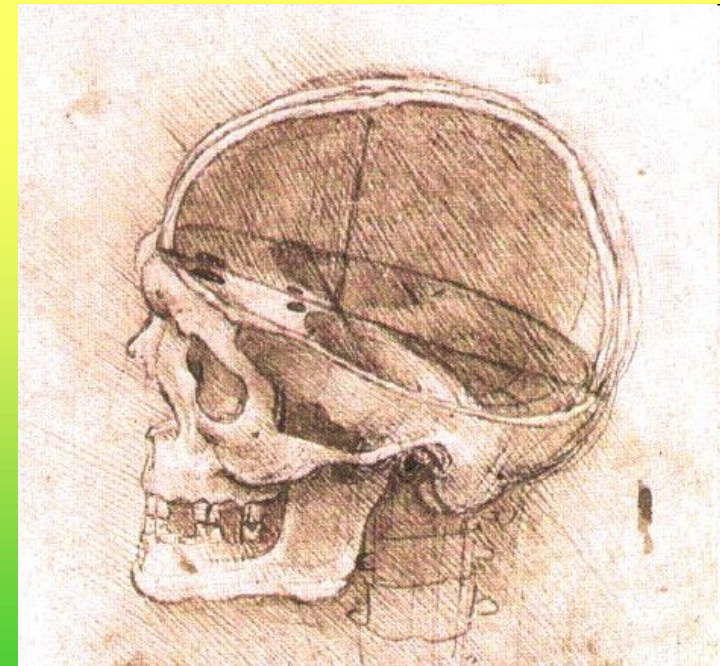
- Vazba pojmu na uměleckou sféru
- Pojem vyložen termíny:
- **Clientelismo** (série směn spojující účastníky: patrona a klienta). Sociální, ekonomické a politické koncepce renesance vyžadovaly vytváření sociálních vazeb napříč společenským žebříčkem, tyto pak posilovaly sociální soudržnost.
- **Mecenatismo** (viz. Gaius Cilnius Maecenas)

Patronát

- Z pohledu historického především vztah právní /instituce (klášter, bratrstvo) objedávající dílo u umělce/
- Antropologie /Eric Wolf 1923-1999/:
Nerovný vztah: klient získá služby, dary, odměny od patrona, patron shromažďuje nemotné: informace, politickou podporu, demonstraci úcty klienta.

František I Francouzský a
Leonardo da Vinci

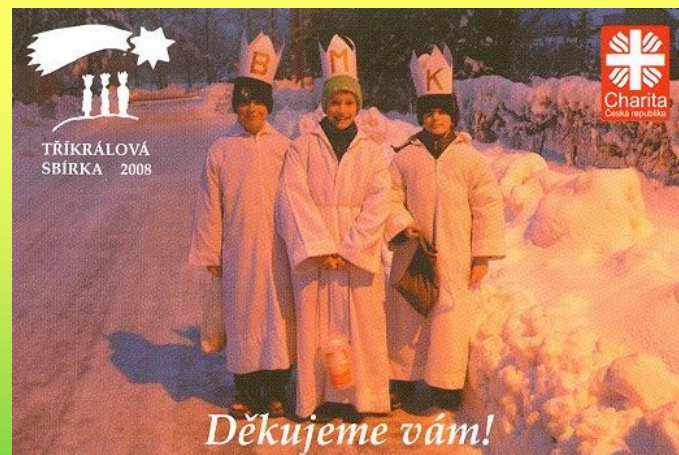
Almužna

- **Mauss: Esej o daru.**
- Spojení především s židovsko-křesťanským a islámským civilizačním okruhem (*zakát*: almužna, pilíř islámu).
- Vývoj práva a náboženství: Vydělení skupiny lidí, kteří se stávají zástupci bohů a mrtvých. Bohové a duchové souhlasí, aby dar jim nebyl promrhán a podíl posloužil chudým a dětem. Morálka almužny se stala zásadou spravedlnosti, plod mravního pojetí daru.

Charita

- *„Účinná láska k bližnímu, která je postavena na křesťanském základě. Křesťan nehledá ve filantropii, v ideální podobě, reciprocitu a vzájemnou prospěšnost, jde za hranice rodiny a klanu.“ (Svoboda 2007, s. 19).*
- Křesťanské konotace: v mravním smyslu: křesťanská láska k bližnímu. V užším smyslu organizovaná péče o potřebné.

Dar

- **Marcel Mauss** (Esej o daru, 1924):
- Nabídnutí daru za dar přijatý je nejdůležitější morální pravidlo.
- „Systém totálních závazků“: vzájemné služby a protislužby formálně uskutečňované na principu dobrovolnosti. Tři povinnosti:

Povinnost oplácet přijaté dary

Povinnost poskytovat dary

Povinnost přijímat dary

Dar

- **Pierre Bourdieu (1930-2002)**
- Dar je prostředkem k získání sociálního kapitálu (neviditelné provázky spojené s darem a využitelné při určité příležitosti)
- Časový interval mezi darem a protidarem je spojen s napětím, že dar nebude oplacen. Dovoluje zastříit skutečnost, že se jedná „o směnu“.
- Ekonomie symbolických směn: cena je implicitní, subjekty směny jsou předurčené, aby do vztahu vstupovaly bez kalkulace a záměrů. Otevřené zveřejnění podstaty této směny znamená ji znicotnět.
- Směna darů musí být podporována celou sociální strukturou. Existují symbolické odměny a zisky, které je mnohokrát možné proměnit v zisky hmotné.
- Symbolický kapitál je hromadění kapitálu vděčnosti, který subjektu dává možnost uplatnit symbolický vliv.

Dar

- **Karl Polanyi** (1886-1964)
- Tři systémy směny:
- Reciprocita: Předání darů (věcí) s očekáváním reciprocity
- Redistribuce: Typická pro společnosti hierarchicky uspořádané. Štědrost, dávky a dary výše postavených jedinců sebou nesou nevyřčený dluh. (V rámci hospodářského systému možnost koexistence)
- Směna na trhu

Dar

- **Antropologie sexuality**
- Z hlediska *antropologie sexuality* se můžeme setkat s tím, že muži s vyšším socioekonomickým statusem vnímají kupování dárků jako strategii k získání partnerky a považují ji za čestnou a neexploatační. Poskytování darů manželkám je běžné u řady kultur, například u Nájárů v **Indii**. **Afričtí Ibové** poskytovali dary manželům svých milenek a ztvrzovali tak dočasný vztah milence vůči vdané ženě. V **Mezopotámii** v rámci svatební smlouvy získal otec nevěsty dary, které ovšem musel vrátit v případě, že se sňatek neuskutečnil. V **islámském světě** je dar (*mahr*) manželce či jejímu otci součástí svatební smlouvy a v případě rozvodu patří ženě. V **Indii** bylo do 13. až 14. století běžné poskytování darů příbuznými a přáteli nově vznikající rodině. Dary ze strany mužovy rodiny hrály neopomenutelnou úlohu také v **Číně**.

Dar

- **POTLAČ**
- Oblast severozápadu USA, obřadní hodovní slavnost spojená s předváděním mýtických děl, zábava, předávání darů mezi soupeřícími skupinami na potvrzení hodnosti. Integrace do skupiny, zvýšení prestiže.
- Přisuzován etnikům, jako Kwakiutlové, Belakulové, Tlingitové, Haidové a dalším. Jedná se o lovecko-sběračské populace s hierarchickým uspořádáním. Aristokratům byly předávány tituly, které byly „ověřovány— a oceňovány v rámci bohatých hostin. Ty skýtaly velké množství jídla, ale poskytovaly hostům značné množství darů. Potlač tak fungoval jako redistribuční nástroj, ale plnil i cíle politické.

Dar

- **KULA**
- Oblast Nové Guineje; Účastníci výměny se plavili na kánoích, často na vzdálenost mnoha kilometrů, a vezli s sebou červené lasturové náhrdelníky (*soulava* - muž) a náramky z bílých mušlí (*mwali* - žena), které si při setkání slavnostně vyměňovali.
- Složitý systém, systém tradičních pravidel, rituály.
- Sociální a kulturní funkce: posílení sociální prestiže, integrace do společnosti, prostředek mezikmenové spolupráce a transkulturní komunikace.

Dar

- V **současnosti** jsou zmiňovány tyto **motivy dárcovství**:
- Starost o problematiku; povinnost (pocit, že za své štěstí je třeba reagovat filantropickým činem); pocit viny; osobní zkušenost; osobní prospěch; v reakci na žádost; tlak okolí; daně; emoce; zvýšení prestiže; viditelnost...
- Dárcovství nyní ulehčuje: variabilita forem veřejných sbírek, snadné nástroje (dárcovské DMS), kampaně „30 dní pro neziskový sektor“

Dárcovství	Sponzoring
Darování je souhrn hmotných i nehmotných statků, které dárcé dává a obdarovaný přijímá. Nemusí jít nezbytně o finanční dar, ale například i o know-how.	Sponzoring je nástroj komunikace na podporu určité události, akce, produktu nebo služby.
Proces daru upravuje darovací smlouva podle občanského zákoníku, § 628. Základní úprava darů je stanovena Zákonem o daních z příjmů a Zákonem o dani darovací, dědické a o dani z převodu nemovitostí.	Často se vztahy mezi sponzorem a příjemcem příspěvku uzavírají na základě smlouvy o reklamě, kde nezisková organizace vykáže činnosti směřující k naplnění marketingových cílů sponzora. Tato nezisková organizace je povinna zaplatit daň z příjmů právnických osob, která činí 31 %.
Hlavním principem je fakt, že dárcé nevyžaduje od obdarovaného žádné přímé protiplnění.	Sponzor poskytuje finance nebo jiné prostředky a za to dostává protislužbu. Sponzorský příspěvek je tedy „příspěvek s protiplněním“.
Dar nemusí být určen na přesně vymezený účel, ale v určitých situacích je vhodné účel definovat, např. i pro potřeby zdanění (dárce má také možnost zkontrolovat správnost užití daru).	Náklady na sponzoring jsou součástí firemních rozpočtů a nijak nesouvisejí s odpočtem z daní, jako je tomu u darů.
Z hlediska účtování se platí ze zisku (až do výše 5 % lze odepsat ze základu daně).	Z hlediska účtování se zahrnuje do nákladů.
Nejčastěji dlouhodobá podpora jedné aktivity nebo organizace, pečlivě zvolené na základě dárcovské strategie podniku.	Nejčastěji krátkodobá, jednorázová akce mediálního charakteru.
	Může, ale nemusí být veřejně prospěšná.

Pramen: LOGOS, a.s. – PECKA DESIGN, s.r.o. Základní informace o firemní filantropii. [online]. BusinessInfo.cz. 31.3.2006, [17.4.2009]. Dostupné z: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/podnikatelske-prostredi/firemni-filantropie-pruvodce/1001234/39988/>>.

Filantropie

- „*filos*“ milující, „*anthropos*“ člověk
- Lidumilnost, snaha o individuální zmírnění bídy a chudoby dobročinností a sociální pomocí, opakem je mizantropie.
- Nadřazen dárcovství, sponzorství, charitě, patronátu, altruismu, almužně.
- *„...dávání peněz nebo jejich ekvivalentu osobám nebo institucím mimo rodinu bez výslovného nebo okamžitého quid pro quo na účely tradičně považované za dobročinné ...filantropie nezbytnou podmínkou společenské existence a míra, v které se děje, má vliv na ekonomickou produktivitu.“* (SVOBODA, F. *Filantropie. Distanční studijní opora*. Brno: ESF MU, 2007. ISBN 978-80-210-4477-7. s. 20.)

Filantropie

- **ANTIKA**
- První „*philanthropos*“: Prométheus (trest na něj uvržený za lásku k lidem, zpracované Ayschylem).
- Od 5. století pK přiřknuto bohům, kteří poskytovali lidem dary či byli prospěšní. Později posun k lidem: ctnost, jejímž zdrojem byli bohové.
- Termín *philanthropa* v textech (pomníky), výsady a výhody udělené jednotlivci výměnou za finanční podporu městských, státních institucí, soukromých asociací.
- Kult boha Asklépia, božstvo lékařů, léčení a pobyt v sanatoriu u chrámu.
- Bohatství bylo předpokladem k ctnostnému životu. *Ptochia*, žebráci, byli vykázáni mimo společnost.

Filantropie

- **ANTIKA**
- Dary utváří přátelské vztahy – sociální síť „větší opatrnost při výběrů příjemců darů než příjemců půjček“ ☞ souvisí s reciprocitou.
- ANTIKA-ŘÍM
- Cicero (106-43pK): *O povinnostech*: Dar by neměl uškodit příjemci; neměl by překročit dárcovy prostředky a neměl by uškodit jeho rodině; měl by být v souladu se zásluhami obdarovaného, zohledňovat jeho charakter a vztah k dárci a jeho služby.
- Ti, kteří pomáhají „nepeněžními“ způsoby, mají větší zásluhu.
- Seneca mladší (4pK-65) *Spis o dobrodiní*, zamýšlí se náležitostí daru vzhledem k dárci i příjemci.

Filantropie

- **ŽIDOVSKÁ TRADICE A KŘESŤANSTVÍ**
- Mění se postoj k nejchudším, Bůh jako ochránce chudých a utlačovaných, chování lidí dle jeho příkazů.
- Bůh *philanthropos* je zdrojem *philanthropia* v řecko-židovské literatuře.
- Organizovaná podoba židovské dobročinnosti: fondy pro chudé spravované synagogami na počátku letopočtu. Každý spravedlivý měl přispívat alespoň 1/10 příjmů ke zmírnění chudoby.
- Křesťanství:
- Spojení lásky k Bohu a lidem (Miluj svého bližního jako sám sebe). Roste role almužny.
- Pozdní Antika: dobročinnost světská i církevní paralelně. Církev přetrvala jako jediná fungující organizace, schopná správy a administrativy společnosti.

Filantropie

- RANÝ STŘEDOVĚK
- Úpadek římské civilní správy, přesun problému chudoby na venkov – opatství a kláštery. Almužny. Církevní řády.
- 11. století: hospodářská a demografická proměna: koncentrace obyvatel ve městech, centrem dobročinnosti města.
- VRCHOLNÝ STŘEDOVĚK
- Roste úloha soukromé dobročinnosti
- 12. století charita je protijedem lakomství, morálka nepřátelská vůči nové ekonomice.
- Křesťanská služba lásky: benevolentní model (charita osobní, věc duchovního růstu, 11./12. století); diskriminující model (záležitost práva, spravedlnosti, správných vztahů ve společnosti, vznik 2.pol 12.stol)

Filantropie

- Odkazy a dary klášterům (1.pol.12.století)→špitálům a domům pro malomocné. Dobročinné služby se staly novou cestou ke spáse bez klášterního zřeknutí se světa.
- POZDNÍ STŘEDOVĚK
- 13. století, chudoba ne duchovní ctností, ale nebezpečí pro stabilitu společnosti, kategorizace zasloužilá/nezasloužilá, poctivý/nepoctivý, chudoba jako sociální deklasovanost.
- POČÁTEK NOVOVĚKU
- Chudoba vnímána jako důsledek zahálky a nedostatku vůle k práci.☞ dobročinnost účast chudých na pracovních aktivitách.

Dobrovolnictví

- www.dobrovolnik.cz
- **Dobrovolník:** člověk, který bez nároku na finanční odměnu poskytuje svůj čas, energii, vědomosti a dovednosti ve prospěch ostatních lidí či společnosti.
- **Dobrovolnická služba:** dlouhodobý a formálně upravený závazek dobrovolníka obvykle ve prospěch neziskové organizace
- Upravena zákonem č. 198/2002 Sb.
- A/ krátkodobá; B/ dlouhodobá (delší než 3 měsíce)
- **Druhy dobrovolnictví:** dárcovství, dobrovolná občanská výpomoc, dobrovolnictví vzájemně prospěšné, dobrovolnictví veřejně prospěšné, dobrovolná služba
- Dobročinnost v „Západním“ světě má kořeny v křesťanské morálce.

- **Dárcovství**
- Jedna z podob dobročinnosti:
- Materiální, finanční, časová
- Pasivní forma dobrovolnictví

- **Dobrovolná občanská výpomoc**
- Tradiční součást jakékoli společnosti již od prvopočátku existence
- Systém protislужeb, rozvoj za totalitního režimu (nefungoval trh a služby), vztahoval se na okruh známých a spolupracovníků, nyní transformace do tržních vztahů...
- **LETs – lokální ekonomická síť**
- <http://gaia.ecn.cz/projekty/lets.html>, <http://www.lets.ecn.cz/>
- Princip: vzájemná výměna zboží či služeb na základě imaginárních plateb

- **Dobrovolnictví vzájemně prospěšné**
- Činnost vykonávaná členy organizace v zájmu realizace svých cílů a poslání
- Sbor dobrovolných hasičů (cvičení, taneční zábavy...), Sokol...

- **Dobrovolnictví veřejně prospěšné**
- Svobodná angažovanost občanů pro druhé nebo pro změny ve společnosti.
- Dobrovolní dárci krve, činnost NNO...

- **Dobrovolná služba**
- Dlouhodobý závazek věnovat se dlouhodobé práci mimo svoji zemi

Historie dobrovolnictví

- http://www.dobrovolnik.cz/d_hist.shtml
- Středověk: nábožensky motivovaná činnost, součást povolání duchovních
- Sbory dobrovolných hasičů, filantropické a vzdělávací aktivity městské a venkovské inteligence mohou být pokládány za reprezentanty počátků dobrovolnictví u nás.
- Řada dobrovolných organizací vznikla v této době za účelem povznesení národního (sebe)vědomí.
- Do druhé světové války hranice spolkového a filantropického života: národnostní a konfesní
- Komunismus: Národní fronta, dobrovolná činnost byla využita pro budování socialismu, „povinně dobrovolné akce“

Náboženský rozměr dobrovolnictví

- http://www.dobrovolnik.cz/d_naboz.shtml
- **Euroamerická civilizace:** pro dobrovolnictví je charakteristické oddělení sféry profesionální od ostatních aktivit
- Křesťanství: příklad v příběhu o milosrdném Samaritánovi (jak se chovat k lidem v nouzi)
- Církevní dobročinné organizace: největší objem dobrovolné práce nejen v zemích jejich vzniku, ale též v misijních územích třetího světa.
- Důraz na osobní rozhodnutí a čistý úmysl

- **Islám**
- Sféra náboženská a politická je propojena
- Solidarita v každodenním životě: základní pravidlo soužití muslimů
- *„...Ve čtvrtích evropských měst s muslimským obyvatelstvem, kde současně úroveň veřejných služeb není dostatečná, začali tito lidé oživovat pojem muslimské solidarity. Organizují sítě výpomoci rodinám v nouzi, nemajetným studentům, iniciativy proti šíření drog a podobně...“*
- *Zakát* - institut povinné almužny, jeden z pěti pilířů islámské víry

- **Judaismus**

- Povinnost podporovat chudé je odvozena z Tanachu
- Systém charity v židovských obcích – již od středověku:
- *„Každá židovská komunita má mít zřízenou charitní organizaci, které každý člen obce odvádí část svého platu podle svých možností, z nichž se financuje podpora chudých.“*
- Izolace židovských komunit mezi Židy podpořila solidaritu a vědomí pospolitosti.
- Největším stupněm dobročinnosti je zaopatření člověka (zaměstnání), tak aby nebyl závislý na druhých...!
- Dobrovolnictví a sponzorství je v současném Izraeli samozřejmou součástí života například ve sféře politické či náboženské.

Jaké jsou motivy dobrovolnictví?

- Zkušenosti v nedostupných oblastech, využití ve studiu, zaměstnání (praxe), různorodost, operativnost, nové zážitky, zábava, nové řešení, nový pohled na svět
- Pro lidi ze sociálně slabých skupin – začlenění se do veřejného dění

Dobrovolnické organizace

- Organizace dobrovolné činnosti, informační a kontaktní základna pro dobrovolníky..
- Tématické (sociální, zdravotní, ekologické, kulturní), regionální, mezinárodní, nadnárodní...
- http://www.dobrovolnik.cz/zdr_odkazy.shtml
- <http://www.americorps.org/>
- **Hestia**
- <http://www.hest.cz/>
- *„Posláním občanského sdružení HESTIA je vytváření pozitivních a funkčních mezilidských vztahů v rámci rodiny i v širším kontextu občanské společnosti. Hestia podporuje a realizuje výzkumné, výcvikové a vzdělávací programy, poradenství a terapii, supervize a stáže pro dobrovolníky i profesionály. HESTIA vydává účelové publikace, navazuje kontakty s iniciativami a institucemi s obdobnými cíli v ČR a v zahraničí a přispívá k propagaci a publicitě uvedených aktivit.“*

Statistiky

- Dle průzkumu Občanská společnost 2004, dobrovolně pracovalo v posledních 12 měsících 32% občanů
- U poloviny dobrovolníků nepřesáhla 5 hodin za měsíc, 1/3 5-14 hodin, průměrně dobrovolník odpracoval 79 hodin ročně.

- <http://www.ct24.cz/ekonomika/62925-nezamestnani-postupne-prichazi-na-chut-dobrovolnictvi/>
- *„Nezaměstnaní nedobrovolně shání dobrovolnickou práci. Pokud totiž neodpracují alespoň 20 hodin měsíčně ve veřejné službě, přicházejí o část sociálních dávek. Konkrétně jde o třítisícovou dávku v hmotné nouzi, která je v takovém případě snížena zhruba o tisícikorunu. Pokud naopak nezaměstnaní odpracují 30 hodin měsíčně, dostanou pět set korun navíc.“*

Použité prameny

- Řiháková, Alena (2009): *Dárcovství vs. sponzorství*. Bakalářská práce. ESF MU.
- Svoboda, František (2007): *Filantropie*. DSO. Brno: ESF MU. ISBN 978-80-210-4477-7.
- MAUSS, M. (1999): *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Praha: SLON. ISBN 80-85850-77-X.